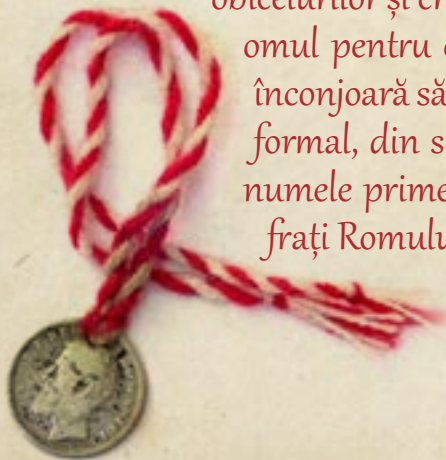

Mărțișor

Obișnuim să ne organizăm existența orientându-ne după un sistem de măsurare și divizare a anului, care are la bază cunoștințe empirice și calcule riguroase matematice. Calendarul, cel care ne ajută să ne ordonăm și să ne ritmăm activitatea – termenul provine în românește din latinescul *calendarium* – este un „depozitar al memoriei colective”. „Calendarul, după popor, nu e o socoteală omenească utilă, ci e și el o revelație”. Pentru țăran, „sărbătorile sunt o cosmologie, [...] manifestări după anume program mistic, regulat și etern, ale unei esențe ultime” (Băncilă, *Duhul sărbătorii*, p. 28). Sărbătorile sunt forme sociale ale vieții religioase care au rol comemorativ și aniversar. În sistemul obiceiurilor și credințelor din *ciclul calendaristic* sunt consemnate informațiile de care trebuie să țină seama

omul pentru ca viața sa și a familiei, bunurile, gospodăria cu toate ale ei, chiar întreaga natură care îl înconjoară să existe și să se dezvolte în siguranță și cu rezultate optime. Luna martie (denumire modelată, formal, din slavonă), numită la români și *marț*, din lat. *Martius*, sau *mărțișor* (*marț* + suf. -ișor) a fost numele primei luni a calendarului vechi roman, asociată personalității zeului Marte, părintele celor doi frați Romulus și Remus, fondatorii Romei. Pentru zonele cu climă temperată și patru anotimpuri, ea este prima lună de primăvară și este asociată cu acel moment din an când vegetalul adormit sau amorțit se revigorează. Începând cu această lună, progresiv, plantele și insectele,

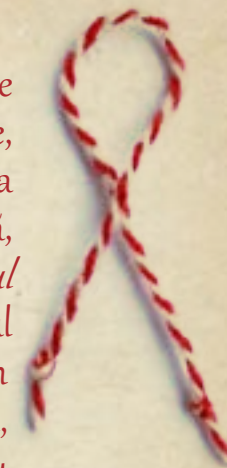

târâtoarele și animalele pădurii se trezesc. Pentru comunitățile tradiționale românești, caracteristic pentru luna martie este începutul muncilor agricole, aratul și semănatul, curățatul grădinilor și livezilor, scoaterea din iernat a stupilor de albine și, în unele locuri, intrarea ciobanilor în serviciu. Totodată, 1 martie punctează jumătatea anului bisericesc, anul nou ortodox, *Indictionul* începând la 1 septembrie, dată considerată „începutul creației lumii”, „începutul activității de propovăduire a lui Iisus”. În luna martie, plasată totdeauna în timpul Triodului, alături de sărbătorile cu dată fixă – 1 (mărțișor), 9 (mucenici,

măcinici, bradoși, sfințișori) și 25 martie (Blagoveștenie, Buna Vestire) –, periodic, sunt celebrate și sărbători cu dată mobilă: lăsata secului, moșii de iarnă (sâmbăta morților). După cum a constatat românul, „martie din post nu lipsește niciodată”. Caracteristic lunii martie este ceea ce s-ar putea numi un *transfer de autoritate rituală* de la grupul masculin spre cel feminin. Lucrarea Marcei Bratiloveanu-Popilian despre *Obiceiuri de primăvară în Oltenia* oferă câteva informații deosebite: „La Vârtop, jud. Dolj, în vechime se rugau lui Dumnezeu, ori pe unde, oamenii la 1 martie ca să le rodească țarinele și să le sporească turma și să-i apere de rele[...]”. La Reșca, în jud. Olt, la 1 martie „se fac sfeștani la case, se merge la biserică cu sticla cu apă, te stropești pe față, stropești prin casă, pui apă la găini, umbli prin grădină”. Apa „neîncepută” din ziua de 1 martie este eficientă în momente mai dificile: „Apa aia nu se strică. E ca aghiazma și când pleci la judecată e bună. Fratele meu când pleca la examen dădea cu apa asta” (p. 42).

La începutul secolului al XIX-lea în dicționarul lexicon manuscris realizat de boierul Iordache Golescu, în șapte volume, *Condica limbii rumânești*, citim: „Mărțișorul este și luna martie, dar se zice și o ață împletită cu un fir alb și cu altul roșu ce-l leagă la gâtul, la mâinile copiilor, în luna lui martie, spre pază, spre depărtarea dă orice boală, dă dăochiat, dă fărmeat” (Călin C., *Condica limbii românești...* p. 9). În lucrarea lui N. Cramfil *Cântece populare de pre Valea Prutului* (1872) citim: „Mărțișorul este o ață răsucită din mai multe fire roșii și albe, ce-și leagă româncele la gât și la mâini pentru ziua de 1 martie și care apoi se leagă pe trandafiri

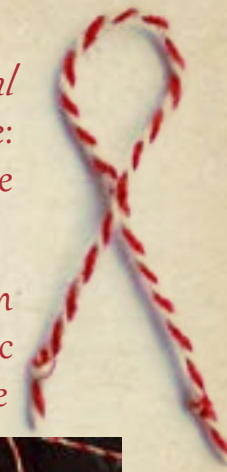

înfloriți” (p.17). Simeon Mangiuca, în *Călindariu iulian, gregorian și poporal român* (1882 și 1883) amintește o serie de practici rituale asociate acestei zile: confecționarea mărțișorului, prepararea „apei de dragoste”, obiceiul de a atinge pielea unui șarpe pentru a fi sănătos în cursul aceluiași an etc.

Încă din sec. al XIX-lea documentele ne furnizează informații conform cărora între sărbătoarea Dragobetelui și cea a Mărțișorului au avut loc substituiri și practici comune, Dragobetele fiind asociat, uneori, cu ziua de 1 martie. (Nu avem în vedere interpretările pline de fantezie, mai vechi sau mai noi, prin care autorii creează romantice povești de dragoste, de la ai căror eroi ar deriva numele sărbătorilor. Majoritatea sunt demonstrații extravagante, în cadrul cărora sunt ignorate caracterul de sistem al calendarului, relația acestuia cu sacrul prezent în spațiul și timpul unei sărbători și, mai ales, imposibilitatea păstrării, timp de peste două milenii, fără procese de actualizare, resemantizare, refuncționalizare – absolut obligatorii și firești – a numelor și funcțiilor respectivelor evenimente. Ele sunt marcate de originalitate factice.)

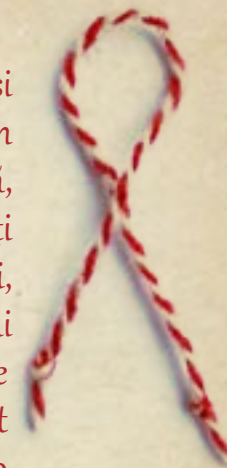

Cel mai important eveniment era confecționarea mărțișorului de către femei, din două fire răsucite de culoare roșie și albă (lână, arnici, bumbac, mătase). Firul astfel împletit era numit *mărțișor*, *mărțișuș*, *marț*, *mărțuș* și simboliza sângele, viața și, implicit, sacrificiul și puritatea. Purtător al identității celei care îl confecționa, mărțișorul era dăruit copiilor, fete și băieți, fetelor și flăcăilor, chiar și tinerelor neveste. Se purta la mână, la gât, mai rar, la picior, mai nou, la piept, la reverul hainei. După 9, 12 zile, la venirea berzelor sau când înfloreau primii pomi, șnurul era depus pe o tufă înmugurită sau pe un pom înflorit, însoțit de o scurtă incantație prin care fetele cereau sănătate și frumusețe: „Cine poartă mărțișoare,/ Nu mai e pârlit de soare”. În Grecia, unde sunt obiceiuri asemănătoare, ca și în Bulgaria, se crede că mărțișorul apără pielea fragedă a copiilor și tinerelor fete de soarele primăverii și le asigură o

bună stare de sănătate. Unii specialiști fac legătura între practica mărțișorului și Misterele din Eleusis. Vechimea confecționării și purtării șnurului este atestată în scrierile Sf. Ioan Gură de Aur. Cu timpul, la români i s-a adăugat acestuia o amuleță, la început sub forma unei monezi de argint – pentru ca purtătorii lui să fie curați ca argintul –, aramă sau chiar aur. Astăzi, amuleta îmbracă forme diverse – flori, gângăanii, păsări, animale, personaje cu valoare simbolică din cultura momentului – care sunt purtătoarele unor mesaje afective. Ele sunt confecționate din diferite materiale; moneda din metal avea și o simbolică proprie – oferită într-un anumit

moment ritual, aceasta capătă o funcție deosebită de răscumpărare a activității pe care executantul a operat-o pentru o altă persoană. De cele mai multe ori, crearea unui obiect, pentru realizarea căruia este necesar un efort special, un „sacrificiu”, un „chin”, are funcție expiatorie.

Calitatea rituală a firului răsucit era sporită de implicarea nemijlocită a femeii în confecționare și este legată de calitatea ei de a procrea, de a fi „dătătoare de viață”, de semantica sacrificiului, actele dăruirii și răscumpărării. *Vegetalul „trezit la viață”* – înmugurit, înflorit – pe care se depune obiectul după trecerea zilelor când el a stat în contact cu trupul purtătorului, devine el însuși un mediator între omul pe care îl substituie din acel moment și starea lui de sănătate și prosperitate. În realizarea tuturor acestor acte, în societatea tradițională femeia avea un rol de mediator. Începând cu prima zi a lunii martie se instituie, progresiv, autoritatea feminină, personalitatea femeii fiind „încastrată” în zilele babelor (nouă la număr), perioadă

exemplificatoare, încărcată de valoare morală, dacă avem în vedere legenda babei Dochia. Bătrâna Dochia „înghețată” sau „pietrificată”, care a uitat de îndatorirea ei de mamă care se cade să apere și să întărească familia tânără a fiului ei, nu moare, ci este condamnată la o existență veșnică, în nemișcare, reper exemplar pentru ceea ce nu trebuie să fie femeia.

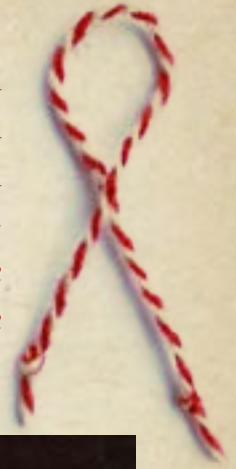
Mărțișorul este una dintre practicile rituale supuse unui spectaculos și activ proces al deritualizării și desacralizării; bine păstrat și chiar dezvoltat în mediile

urbane, acceptat de toate categoriile sociale, își schimbă progresiv conținutul mesajului. El poate exprima o gamă întreagă de semnificații, de la atașamentul pentru partener, rude, prieteni la manifestarea respectului pentru superiorul ierarhic. Prin cumpărarea celor două componente – firul împletit și amuleta – răscumpărăm actul sacrificial care, simbolic, era efectuat de femeie și care este preluat, acum, de o persoană specializată. Renunțăm, de bună voie, la rolul de „oficianți”.

Mărțișorul este unul dintre cele mai vechi și specifice obiceiuri din tradiția românească, purtător al unei de afectivități și generozități exemplare.

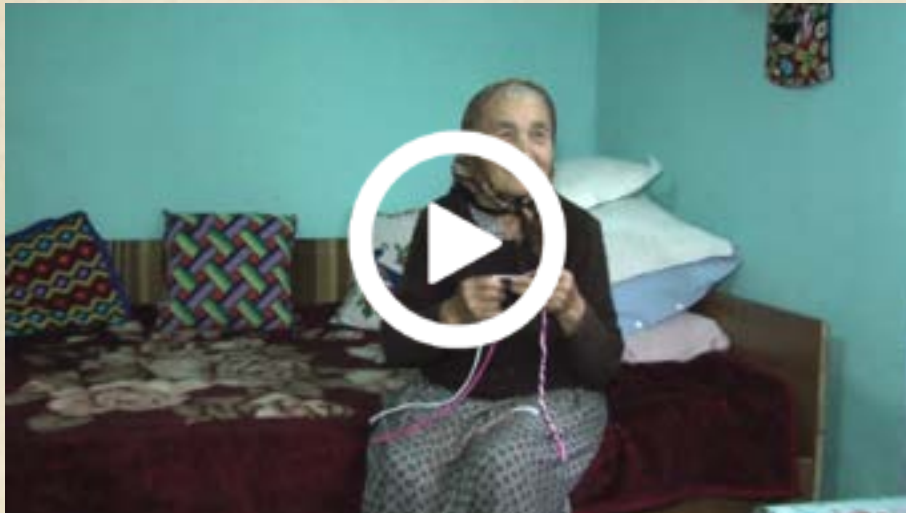
Practica mărțișorului este atestată și activă în tot arealul cultural Sud-Est european. Element al patrimoniului cultural românesc, *Mărțișorul* a fost înscris de UNESCO, în anul 2017, pe *Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității* (Cultural Practices Associated to the 1st of March – România, R. Moldova, Bulgaria, Macedonia).

Acad. Sabina Ispas

Fotografii: Ion Șerban

MĂRȚIȘORUL ÎN GIURGIȚA, JUD. DOLJ

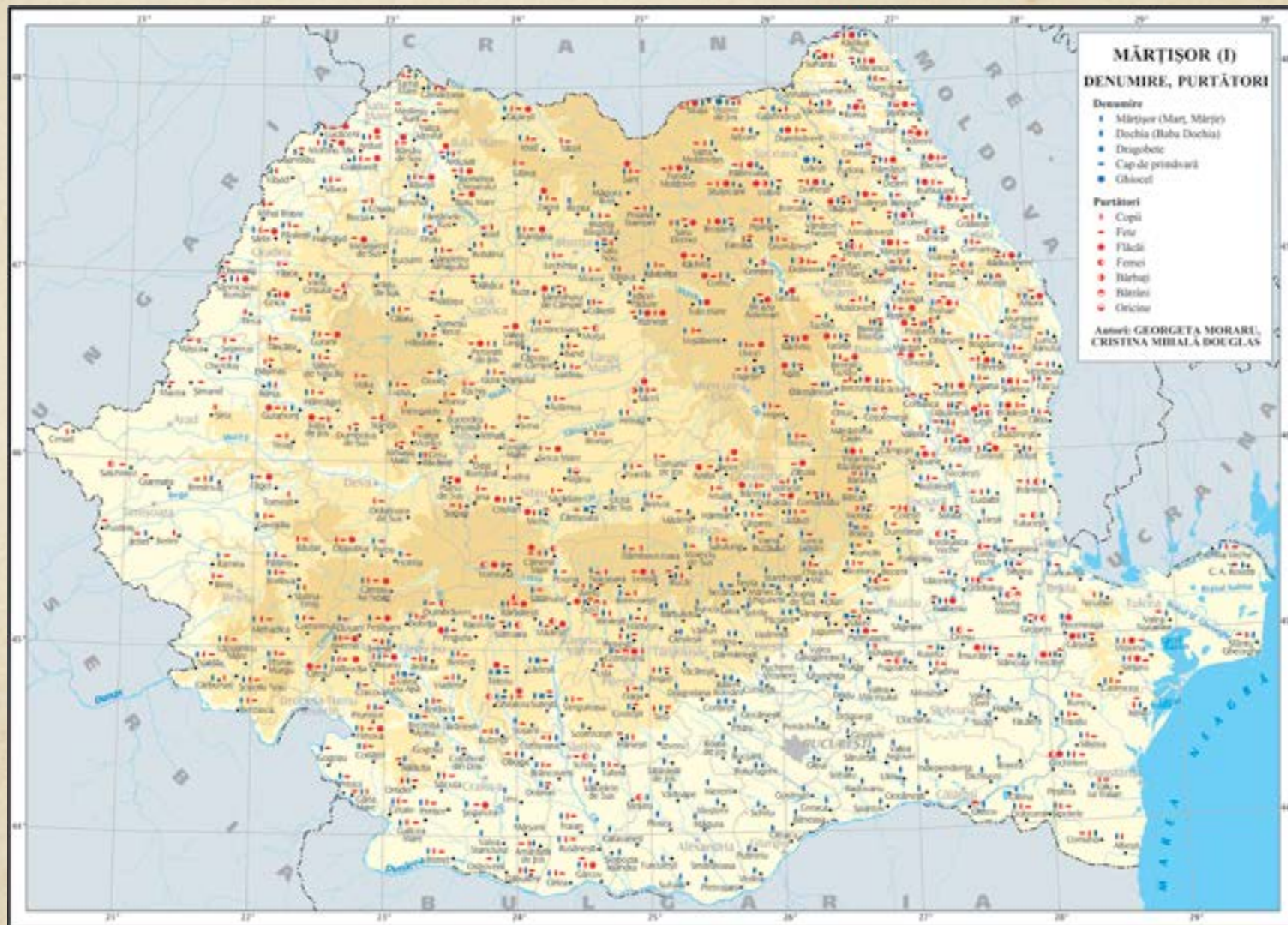
Material video realizat de
Laura Toader și Ion Șerban

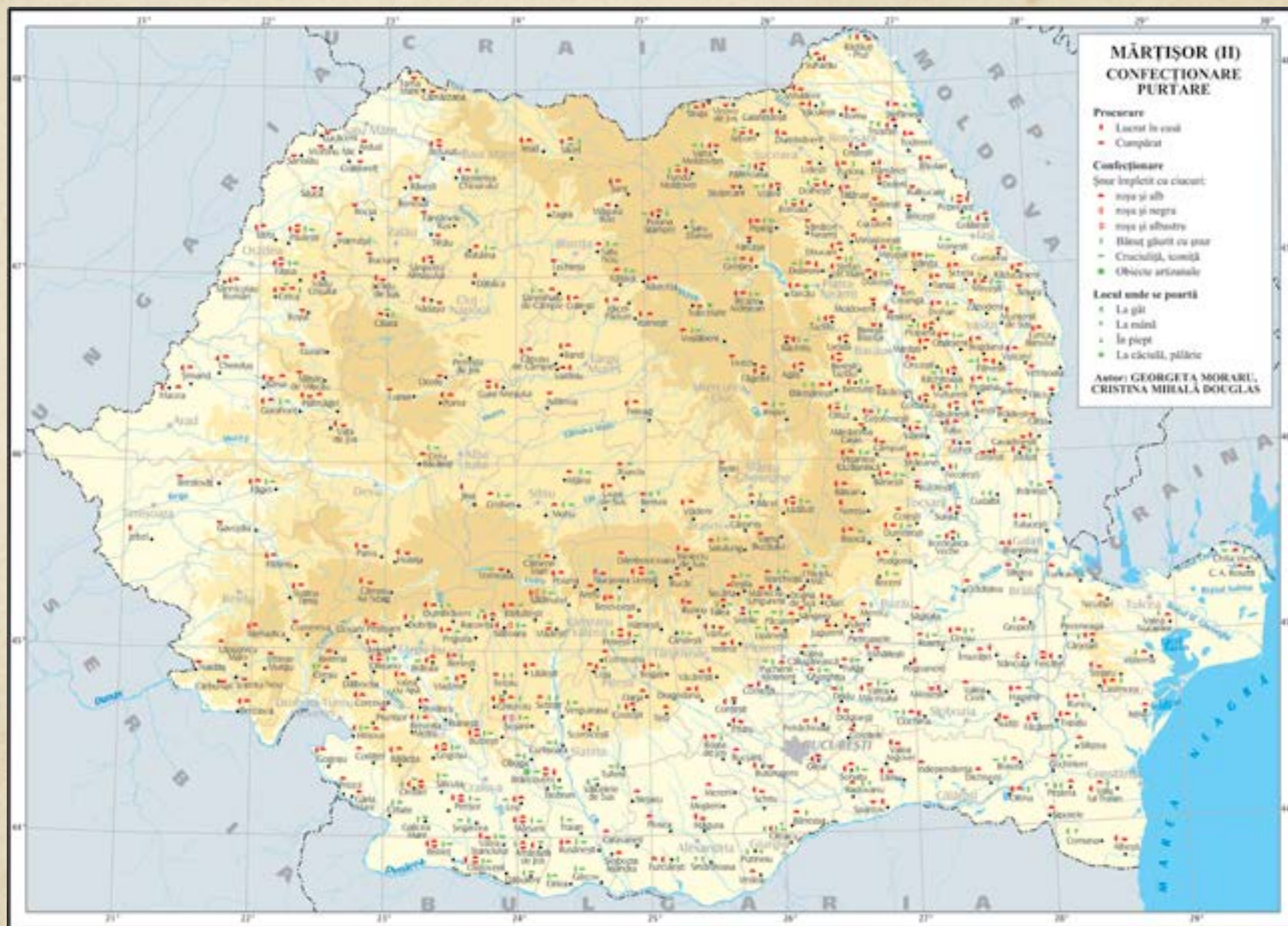
MĂRȚIȘORUL ÎN CHIȘINĂU, REP. MOLDOVA

Material video realizat de
Ghenadie Popescu, Rodica Burlacu și Ionuț Spătaru

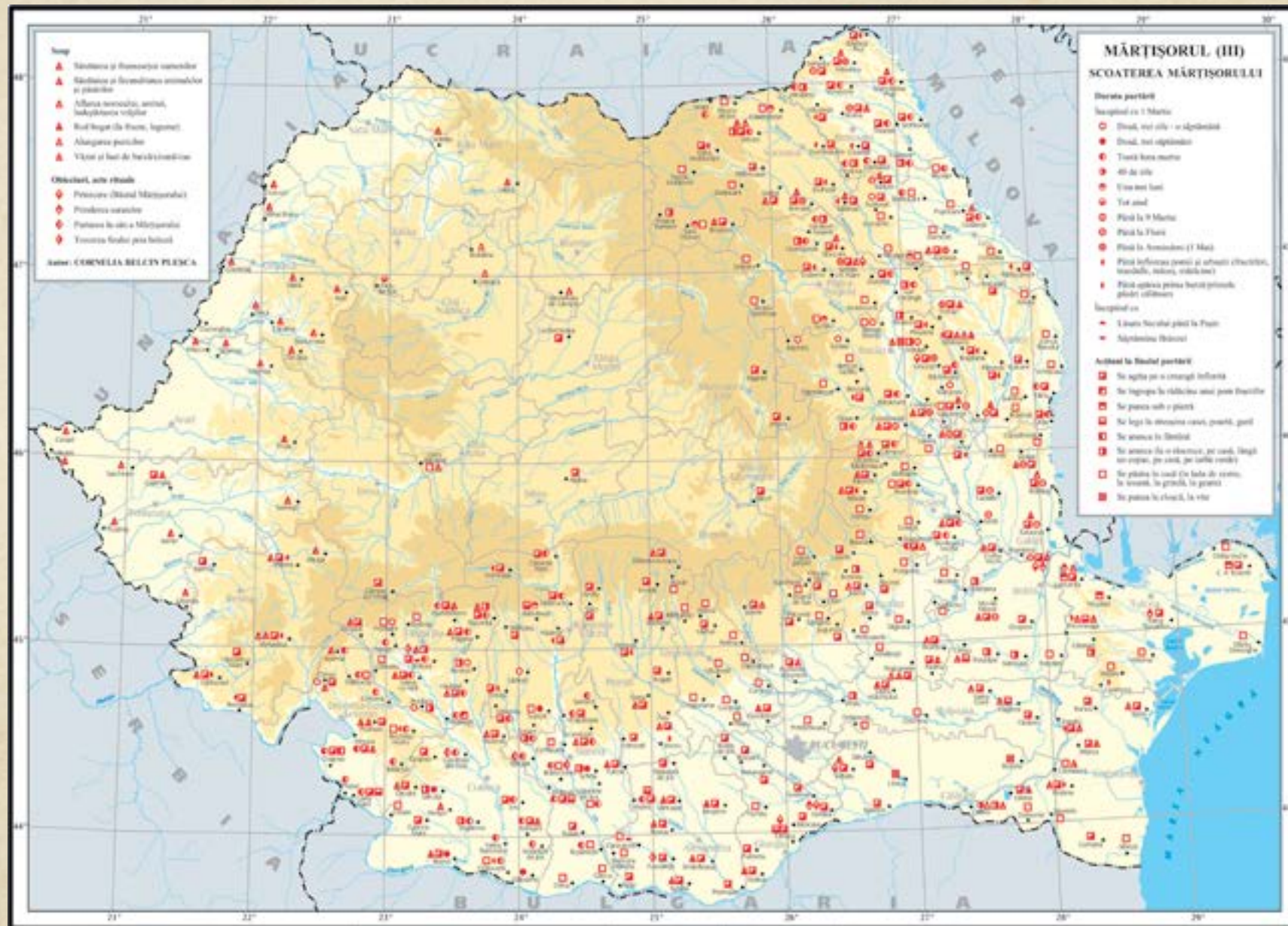

Harta mărțișorului (I) din Atlasul Etnografic Român, vol. 5 – Sărbători, Obiceiuri, Mitologie.

Harta mărțișorului (II) din Atlasul Etnografic Român, vol. 5 – Sărbători, Obiceiuri, Mitologie.

Harta mărtisorului (III) din Atlasul Etnografic Român, vol. 5 – Sărbători, Obiceiuri, Mitologie.

BUGUREȘTI - 1935

BUGUREȘTI - 1940

Fotografii din arhiva
Bibliotecii Academiei
Române realizate de
Willy Prager

MĂRȚIȘOARE ÎN BUCUREȘTI

Piața Unirii

Piața Romană

Piața Universității

Foto: Ion Șerban

TEXTE DESPRE MĂRȚIȘOR LA AROMÂNI:

„Lăndărușă, albă gușă,
Dă-ți nihiamă di sănătati,
Să-ți băneață dada ș-tati,
Și a mea soră ș-a meu frati.”

TRANSPUNERE:

„Rândunică cu gușa albă,
Dă-mi puțină sănătate,
Să trăiască mama și tata,
Și a mea soră și al meu frate.”

De 1 martie, femeia pregătește turte unse cu miere pe care le împarte în familie.

În ajunul zilei de 1 martie se pune la gâtul copiilor un șnur din ață albă și roșie care se scoate după 7-9 zile. *Marțu* se așează apoi sub o lespede de unde se crede că vin și le iau rândunelele și aduc copilului în schimb mărgelile.

Cât timp se răsuțește firul de *marț* se spune: *s-șuță ghinețili și bunețili în casă!* (să vină binele/liniștea și prosperitatea în casă!); *s-șuță prăvdăli în casă ș-tuti bunili!* (să sporească animalele în gospodărie și să fie belșug!), iar când *marțu* este pus pe trup se spune: *s-hibă gurli ligati a dușmanilor, a șerchilor și a nipârțișlor/ Arău di ficiorli a mei s-nu da și tri vârnă di a casil'ei!* (gurile dușmanilor, a șerpilor și șopârlelor să fie legate/ Răul de copiii mei și de toți cei din casă să stea departe!).

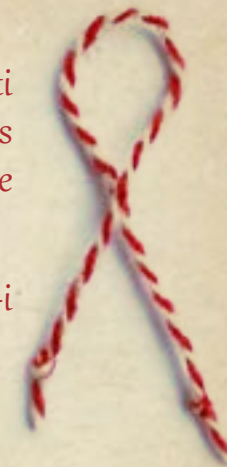
Ca să confecționeze *marțu* femeile împletesc fir roșu și alb de lână. Pe șnur legau un ban de argint care era cu atât mai bun cu cât era mai vechi. Se obișnuia să se folosească în acest scop monede antice. Toți membrii familiei purtau *marțu* și chiar vitele de lângă casă, cărora *marțu* li se atârna de coarne.

*Marțu se pune la gât, la mână, la picior și la brâu, oricum pe unde ai dureri. Femeile pregătesc – pentru toți cei ai casei și pentru animalele tinere: miei, mânji, iezi. Marțu pus la picior ferește de mușcătură de șarpe; cel pus la gât previne înnegrirea feței (bronzarea). El se face din două fire de ață, unul alb și unul roșu. La gât, de șnur se atârnă *aruchi* (bani de argint).*

Când persoana își pune marțu – după câteva zile de purtare – pe un trandafir spunea ce-și dorește să-i aducă rândunica. Rândunica aducea de obicei cămașă nouă.

În ziua de 1 aprilie marțu se pune sub o piatră. Dacă se strâng peste noapte funici este semn bun.

MĂRȚIȘORUL ÎN MIHAI KOGĂLNICEANU, JUD. CONSTANȚA

Material video realizat de
Iulia Wișoșenschi și Ion Șerban

© 2021 ARHIVA INSTITUTULUI DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR „CONSTANTIN BRĂILOIU”

realizator: acad. Sabina Ispas – tehnoredactare: Claudiu Roșiu